

Liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikos Lietuvoje

Straipsnyje nagrinėjamos liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikos Lietuvoje, jų kilmė ir struktūra. Lietuvoje plačiai praktikuojamas liaudies pamaldumas Švč. M. Marijai, todėl Lietuva verta būti vadinama *Marijos žeme* (*Terra Mariana*).

This article analyzes practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary in Lithuania, their origin and structures. Research justified the hypothesis that Lithuania is worth being named the Land of Mary (*Terra Mariana*) given the abundance of folk devotion practices for Blessed Virgin Mary and their content.

Ivadas

Lietuva jau beveik 400 metų vadinama *Marijos žeme* (*Terra Mariana*). Šį titulą ji įgijo Lvoje 1656 m. balandžio 1 d., kada Lietuvos ir Lenkijos karalius Jonas Kazimieras dvasininkų, senatorių bei vietinių žmonių akivaizdoje pagal nustatytą tvarką, t. y. atsiklaupęs prieš altorių, sukalbėjo Lietuvos ir Lenkijos paaukojimo Marijai aktą¹. Lietuva yra katalikiškas kraštas, kur vyrauja Švč. M. Marijos kultas, tačiau mokslinėje literatūroje nėra plačiau kalbama apie liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikas. Prie šios temos 1940 m. prisilietė kun. Tomas Žiūraitis knygoje „Nevystančios rožės Marijai“², 1957 m. kun. Stasys Yla leidinyje „Vainikuotoji Šiluvė“³, 1958 m. dr. Antanas Maceina studijoje „Didžioji padėjėja“⁴, kunigas, teologijos mokslų daktaras Juozas Vaišnora MIC monografijoje „Marijos garbinimas Lietuvoje“⁵, 1993 m. etnologė Angelė Vyšniauskaitė studijoje „Mūsų metai ir šventės“⁶, 1998 m. kunigas, teologijos mokslų daktaras Algimantas Kajackas vadovėlyje „Bažnyčia liturgijoje“⁷, 2004 m. šio straipsnio autorius monografijoje „Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika“⁸ bei 2008 m. kunigas, teologijos mokslų daktaras Rimas Skinkaitis metodinėje priemonėje „Trumpas mariologijos kursas“⁹.

Šiais laikais suvokiama krikščioniškosios etninės kultūros savitumų fiksavimo ir tyrinėjimo svarba, todėl tema „Liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikos Lietuvoje“ aktuali.

Tyrimo tikslas – ištirti liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikas Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Pristatyti katalikų liaudies pamaldumo praktikas Lietuvoje.
2. Atskleisti pamaldumo Švč. M. Marijai praktikas Lietuvoje ir atliekamas maldas bei giesmes.
3. Ištirti pamaldumo Švč. M. Marijai praktikų ištakas.

Naudoti analizės, sintezės bei retrospekcijos metodai.

Tyrimo tezė – Lietuvoje plačiai praktikuojamas liaudies pamaldumas Švč. M. Marijai, todėl Lietuva verta būti vadinama *Marijos žeme* (*Terra Mariana*).

Liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikos Lietuvoje

Religinė liaudies praktika yra reiškinys, vadinamas liaudies pamaldumu ar liaudies religingumu, turinčiu didelę įtaką dvasiniam tikinčiųjų gyvenimui. Liaudies pamaldumo praktikos yra tikras Bažnyčios lobis. Pakanka įsivaizduoti, kokia skurdi būtų Vakarų krikščioniškoji dvasinė tradicija, jei ji neturėtų rožinio maldos ar Kryžiaus kelio pamaldumo. Katalikų liturgiją sudaro šventosios Mišios ir pridedamųjų pamaldų apeigos, arba liaudies pamaldumo praktikos, kurios viešai atliekamos ne per šv. Mišias vietos žmonių kalba ir yra skirtos liaudžiai¹⁰. Pagal Vatikano II Susirinkimo ir ypač *Sacrosantum Concilium* mokymą liturgija – tai šventas veiksmas, kurio metu per tam tikrą ritą Bažnyčioje ir per Bažnyčią vykdoma ir pratęsiama kunigiška Kristaus veikla, kurios esmė yra žmogaus pašventinimas ir Dievo pašlovinimas. Liturgijoje vyksta velykinio Kristaus įvykio sudabartinimas ir „mūsų atpirkimo darbas“ (SC 2). Todėl liturgiją iš esmės sudaro sakramentų, ypač Eucharistijos, šventimas ir valandų (brevijoriaus) kalbėjimas. Visos kitos liaudies pamaldumo praktikos nėra vadinamos liturgija.

Sąvoka „pamaldumo praktika“ apibrėžia privačias arba viešas krikščioniškojo maldingumo apraiškas, kurios, nors ir nėra liturgijos dalis, harmoningai dera su ja, tai yra atitinka jos dvasią, normas ir ritmą¹¹. Šios praktikos yra liturgijos įkvėptos. Kai kurios nustatytos Apaštalų Sosto ar vyskupų potvarkiais; daugelis jų priklauso vietos Bažnyčių kulto paveldui ar vienuolynų bendruomenėms. Jos atliekamos remiantis Bažnyčios įstatymais bei normomis, „laikantis papročių arba teisėtai patvirtintų knygų“¹².

Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje sunkiais carizmo laikais saugojo nuo nutautėjimo, sovietmečiu – nuo ateistinio auklėjimo. Čia ypač svarbūs apeiginiai papročiai, kuriuos sudaro liturginio kulto elementai: bažnytinės kalendorinės šventės, šventųjų vietų lankymas, apeiginiai veiksmai, gestai, maldų kalbėjimas, giesmių giedojimas bei grojimas muzikos instrumentais. Šie papročiai turi ne tik bendratautinių liturginių ypatumų, bet ir savitumų, kurie atsirado apeiginius papročius veikiant atskiros tautos etninei kultūrai. Todėl liaudies pamaldumo praktikos laikytinos savitu liturginės ir apeiginės etninės kultūros reiškiniu katalikų tikėjimui ugdyti bei brandinti.

Remiantis Lietuvos Katalikų Bažnyčios „Liturginiu maldynu“¹³ ir straipsnio autoriaus anksčiau skelbtu vadovėliu „Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje“¹⁴ galima teigti, kad katalikų liaudies pamaldumo praktikas Lietuvoje sudaro Švč. M. Marijos valandos, Švč. M. Marijos kalbamasis ir giedamasis bei Švč. Jėzaus vardo rožiniai, Žemaičių Kalvarijos Kalnai, 14-os stočių Kryžiaus kelias, Graudūs verksmai, Gedulinės valandos (psalmės), gegužinės ir birželinės pamaldos. Prie jų priskiriamos kalvarijų maldos ir giesmės, tarpininkavimo (užtarimo) šermeninės maldos ir giesmės. Mariologines liaudies pamaldumo praktikas taip pat sudaro „Viešpaties angelo“, Švč. M. Marijos rožinio, Švč. M. Marijos litanijos maldos¹⁵. Pagal surinktą medžiagą sudaryta lentelė „Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje“ (1 lentelė).

1 lentelė. Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje

Eil. Nr.	Pamaldumo praktikos pavadinimas	Bažnyčios kalendorinis laikas
1.	Švč. M. Marijos valandos	Adventas
2.	14-os stočių Kryžiaus kelias	Gavėnia
3.	Viešpaties angelas	Gavėnia
4.	Graudūs verksmai	Gavėnia
5.	Gegužinės pamaldos	Gegužės mėnuo
6.	Švč. M. Marijos litanija	Gegužės mėnuo
7.	Birželinės pamaldos	Birželio mėnuo
8.	Veprių kalvarių Marijos takeliai	Sekminės
9.	Vilniaus ir Veprių kalvarių bei Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus keliai	Vilniaus ir Veprių kalvarijos lankomos per Sekminės, Žemaičių Kalvarijoje – per tradicinius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus (liepos 2–10 d.) ir per šermenis ištisus metus
10.	Šiluvos Apsireiškimo koplyčios Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių skausmų kelias	Šiluvoje tradiciniai Švč. M. Marijos Gimimo (rugsėjo 8–15 d.) ir Sopulingosios (rugsėjo 15 d.) atlaidai
11.	Švč. M. Marijos rožinis	Spalio mėnuo
12.	Švč. Jėzaus vardo rožinis	Per šermenis ištisus metus
13.	Giesmės apie Jėzaus, Marijos ir šventųjų tarpininkavimą (užtarimą)	Per šermenis ištisus metus
14.	Gedulinės valandos (psalmės)	Per šermenis ištisus metus

Iš pateiktos lentelės matyti, kad Lietuvoje yra keturiolika pagrindinių katalikų liaudies pamaldumo praktikų. Iš jų aštuonios skirtos Švč. M. Marijai garbinti. Tai Švč. M. Marijos valandos, gegužinės pamaldos, Veprių kalvarių Marijos takeliai, Šiluvos Apsireiškimo koplyčios Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių skausmų kelias, Švč. M. Marijos rožinis, Švč. M. Marijos litanija, malda „Viešpaties angelas“ ir giesmės apie Marijos tarpininkavimą (užtarimą).

Toliau bus atskleista pamaldumo Švč. M. Marijai praktikų kilmė, jų paskirtis, struktūra ir etnografiniai paplitimo arealai Lietuvoje.

Liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktikų ištakos, paskirtis ir struktūra**1. Švč. M. Marijos valandos**

Nuo seniausių laikų Lietuvos bažnyčiose advento sekmadieniais buvo laikomos ankstyvosios Mišios, skirtos Marijos garbei. Jos prasideda žodžiais *Rorate coeli* ir vadinamos rarotais. Tai iškilmingos votyvinės Mišios, aukojamos labai anksti, dar prieš aušrą, dažniausiai prie Marijos altoriaus ar jos paveikslo, per jas giedamos Švč. M. Marijos valandos. Pats rarotų laikas simbolizuoja Marijos pasirodymą žemėje ir jos Nekaltą Prasadėjimą. Šių Mišių esmė – Kristaus laukimas: prisimenama, kaip žydų tauta laukė Mesijo, taip pat garbinama Marija, kuri laukėsi dieviškojo kūdikio.

Istoriniai šaltiniai temini, kad rarotai egzistuoja Lenkijoje ir Lietuvoje nuo neatmenamų laikų. Romos liturgijoje jie nežinomi, tačiau Bažnyčios įstatymai nedraudžia bendrosioms Bažnyčios nuostatoms neprieštarujančių ir nuo seno praktikuojamų papročių¹⁶. Pirmą kartą šios Mišios užfiksuotos 1597 m. Gniezno pamaldų tvarkaraštyje ir pavadintos „Sabato – Rorate“¹⁷. Rarotus Lietuvoje ir Lenkijoje patvirtino ir popiežius Grigalius XV¹⁸. 1628 m. Lenkų sinodas apie ankstyvasias Mišias (rarotus) advento sekmadieniais ir prieš pat Mišias giedamas Švč. M. Marijos valandas kalbėjo kaip apie seną paprotį¹⁹.

Taigi Švč. M. Marijos valandos glaudžiai susijusios su advento laikotarpiu, kai prasideda nauji Bažnyčios kalendoriniai metai. XV a. pabaigoje Švč. M. Marijos valandas parašė pranciškonas Bernardino de Bustis (1450–1513), garsus pamokslininkas, garbinęs Mariją²⁰, o išpopuliarino ispanų šventasis Alfonsas Rodriguesas [†1617]²¹. XVII a. Švč. M. Marijos valandos imtos praktikuoti Lenkijoje ir Lietuvoje. Šių maldų ir giesmių lenkų kalba autorius – jėzuitas Pranciškus Stanislovas Fenickis (Phoenicius, †1652). Jis pirmasis minėtas maldas išvertė į lenkų kalbą ir sukūrė joms melodijas. Leidinį „Godzinki o Niepokolany Najświętszej Maryi Panny“ 1632 m. išleido Krokuvoje²². Kadangi Švč. M. Marijos valandas giedoti buvo paprasta ir lengva, taip pat dėl patrauklaus turinio jos tapo labai populiarios ir greitai paplito po visas Lietuvos bažnyčias, o žmonių mielai giedotos ir namuose.

„Teskamba šventa giesmė Mergelei skaisčiausiai, visada tebus garbė Motinai kilniausiai.“²³ Tai pirmieji Švč. M. Marijos valandų, paprastai vadinamų „gadzinkomis“ arba „adynomis“ (lenk. *godzinki* – valandėlės), žodžiai, išreiškiantys liaudies tikėjimą Nekaltai Pradėtąja.

Nuo seno Švč. M. Marijos valandas Lietuvoje atlikdavo bažnyčios choras ir liaudis – prie Švč. M. Marijos altoriaus, paveikslo arba „bobinčiuje“. Šias maldas bei giesmes žygių metu ir stovyklose giedodavo kariai, diduomenė – savo namuose (jas kasdien kalbėjęs ir karalius Zigmantas III), maldininkai keliaudami, amatininkai dirbtuvėse bei namuose: „Anksti ryte moterys ruošdamos rytinius valgius arba dirbdamos kasdienius darbus giedodavo jas ir sodžiuose anksti ryte sekmadieniais iki pusryčių šeima keldavosi atgiedoti „adzynų“, o advento metu – vakarais dirbdami darbus.“²⁴ Taip pat per adventą, pavalgius pasninko valgių, būdavo giedama kuri nors Švč. M. Marijos valandų giesmė²⁵.

Švč. M. Marijos valandos sudarytos kunigų kalbamųjų Liturginių valandų (brevijoriaus) pavyzdžiu: 7 dalys, paaukojimai, antifonos, himnai, skaitiniai, maldos. Himnus sudaro 4 posmai, šlovinantys Švč. M. Mariją, išaukštinantys ir garbinantys Mariją, Nekaltai Pradėtąją.

2. Gegužinės pamaldos

Gegužinės – tai sena religinė praktika. Tradicija garbinti Mariją visą mėnesį kilo Rytuose. Jau V a. Mažosios Azijos koptai ištisą *Kiahc* (gruodis) mėnesį, kuris atitinka mūsų gegužę, buvo skyrę Marijos garbei. Sakoma, kad šią praktiką įvedė šv. Kirilas Aleksandrietis²⁶.

Romos imperijoje nuo seniausių laikų balandžio 13 d. – gegužės 3 d. švęsta pagonių pavasario šventė Flora. Tuo metu buvo rengiami žaidimai: namus ir galvas papuošę gėlių vainikais, apsinuoginę žmonės keldavo orgijas, vadinamas *florealia*. Su šiomis pagoniškomis apeigomis krikščionybė kovojo ne ginklu: išsaugojusi idėją, keitė pamaldumo formą. Gegužės mėnesį skirti Marijai pirmasis sumanė Ispanijos karalius Alfonsas X (1239–1284) savo poemoje „Cantegas de S. Maria“, kurioje Marija lyginama su gegužės mėnesiu.²⁷

Italijoje šio pamaldumo pradininkai yra šv. Pilypas Nėris (1515–1592) ir šv. Karolis Boromiejus (1538–1584). Jie pastebėjo, kad pavasarį, žemei bundant, atgyja ir žmogaus aistros. Minėtų dvasininkų įvestos gegužinės pamaldos buvo vienas būdų auklėti jaunimą, ugdyti dorą.²⁸

1803 m. pop. Pijus VII pirmiausia leido įvesti gegužines pamaldas Romos jėzuitų kolegijos studentų bažnyčioje. Popiežius Pijus VII 1814 m. iš nelaisvės laimingai grįžęs į Romą 1815 m. šią gegužinių pamaldų praktiką paskelbė visai Bažnyčiai, o 1822 m. suteikė atlaidus, 1859 m. popiežius Pijus IX nurodė visose katalikų bažnyčiose gegužės mėnesį laikyti pridedamąsias pamaldas, skirtas Marijos garbei.²⁹

Lenkijoje gegužinės pamaldos pirmą kartą įvestos 1852 m. Varšuvoje, Šv. Kryžiaus bažnyčioje³⁰. Apie 1853 m. gegužinės pamaldos įvestos ir Lietuvoje, Seinų katedroje. Jų pradininku laikomas Seinų vyskupijos valdytojas prelatas B. Butkevičius. Tuo metu kaimyninę Žemaičių vyskupiją valdė vyskupas Motiejus Valančius, kuris šias pamaldas įvedė savo vyskupijoje. Vilniaus katedroje jos įvestos tik 1884 m. Gegužines pamaldas Lietuvos bažnyčiose 1898 m. suvienodino vyskupas Antanas Baranauskas³¹.

Gegužinės pamaldos Lietuvos kaime buvo minimos ypatingai. Šiose pamaldose dalyvaudavo visi: vaikai rinkdavo laukų gėles Marijos paveikslui papuošti, jaunimas pindavo vainikus ir kitaip puošdavo Marijos altorėlį ar paveikslą, mergaitės savo rankdarbiais meniškai puošdavo seklyčią (kambarį, kuriame vykdavo gegužinės pamaldos), vyrai vadovaudavo giedojimui, moterys sunešdavo vaško žvakių ir panašiai. Po gegužinių pamaldų visi išeidavo į kiemą, dainuodavo liaudies dainas ir šokdavo įvairius šokius. Be visuotinai priimtų dalykų, būdavo ir daug laisvos iniciatyvos.³²

Gegužinėms pamaldoms nenustatyta privalomų maldų. Lietuvos bažnyčiose, namuose, prie koplyčių, kryžių, lurdų atliekamos tokios pamaldos: skaitoma ar giedama Marijos litanija, kalbama Šv. Bernardo malda, sakomas pamokslas ir giedama giesmė „Sveika, Marija, Motina Dievo“³³.

3. Veprių kalvarių Marijos takeliai

Kalvarių Kryžiaus kelias (lotyniškai *Via Crucis*) – tai pamaldumo praktika, kurią sudaro stočių („stacijų“) arba vietų, įrengtų lauke pastatytose koplyčiose su paveikslais ar skulptūromis, lankymas, apmąstant Kristaus ir jo Švč. Motinos Marijos kančią, kalbant tam tikras maldas ir giedant giesmes. Apokrifiniai duomenys liudija, kad Švč. M. Marija po Sūnaus nukryžiuavimo pirmoji aplankė Sūnaus kančios kelią ir apėjo jį priešinga kryptimi. Tarp pirmųjų piligrimų tai greitai tapo tradicija, kurią nuo 1320 m. Jeruzalėje ypač išpopuliarino čia misijose buvę pranciškonai. Jie taip pat pradėjo vadovauti procesijoms,

lankant Kristaus kančios vietas. Procesijos vykdavo priešinga kryptimi negu ėjo Išganytojas, galbūt laikantis Marijos pradėtos tradicijos. Pranciškonų ir dominikonų vienuolijos XVII a. buvo šio pamaldumo Europoje saugotojos ir puoselėtojos. XVII a. Lenkijoje minėta pamaldumo forma ypač suklestėjo, nors stočių skaičius nebuvo reglamentuotas, o jų eiliškumas – įvairus. Pati pamaldumo praktika buvo siejama su iš Vakarų atėjusiu jausmingumu. Lenkai savaip interpretuoja kultą: papildo jį Sopulingosios pamaldumu ir sukuria keletą savitų pasijinių (tam tikrų jausmų išgyvenimo) pamaldumo formų. Apie tai kalba Krokuvos reliacijos, datuojamos 1509 m. Pirmieji Marijos takeliai įsteigti Zebžydovo Kalvarijoje (*Kalwaria Zebrzydowska*) apie 1613 metus, Paclavsko Kalvarijoje (*Kalwaria Paclawska*) – 1668 m., Kašubijos Kalvarijoje (*Kalwaria Kaszubska*) – 1678 m. Zebžydovo Kalvarijoje Marijos takelius sudarė 12 stočių³⁴. Lietuvoje pirmieji 12-os stočių Marijos takeliai įsteigti Vilniaus Verkių Kalvarijose 1664 m. Tačiau po 1812 m. Rusijos ir Prancūzijos karo Vilniaus Kalvarijose Sopulingosios Dievo Motinos kultas nebuvo atgaivintas. Nuo 1846 m. 12-os stočių Marijos takeliai imti vaikščioti Veprių kalvarijose.

Veprių kalvarių 12-os stočių Marijos takeliai tradiciškai apvaikštomi Sekminių tridienio antrąją dieną, t. y. šeštadienį. Šią pamaldumo praktiką sudaro skaitiniai, poteriai („Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“), maldos („Viešpaties angelas“, „Amžinąjį atilį duok mirusiems, Viešpatie“), giesmės („Stovi Motina“, „Vainikėlis“ [„Karunka“]).

4. Šiluvos Apsireiškimo koplyčios Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių skausmų kelias

Kita liaudies pamaldumo Švč. M. Marijai praktika Lietuvoje – Šiluvos Apsireiškimo koplyčios Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių skausmų kelias. Pasaulyje Šiluva garsi 1608 m. čia įvykusi Švč. M. Marijos apsireiškimu. Šiandien Šiluvoje stovi Švč. M. Marijos Gimimo bazilika (pastatyta 1760–1775 m., yra stebuklais garsėjantis Marijos paveikslas bažnyčios didžiajame altoriuje, minimas nuo 1646 m., iškilmingai kanonizuotas 1786 m.) ir koplyčia Švč. Marijos apsireiškimo garbei (pastatyta 1924 m. Marijos apsireiškimo vietoje, yra akmuo, ant kurio įvyko apsireiškimas, Švč. M. Marijos altorius su statula ir ant sienų pakabinti grafitiniai *Septynių Dievo Motinos skausmų kelio* atvaizdai). 1933 metus Apaštalų Sostas paskelbė šventaisiais. To meto Lietuvos spaudoje buvo rašoma: „1933 metais sueina lygiai devyniolika šimtmečių nuo tos dienos, kai Viešpats Jėzus mirė ant kryžiaus dėl žmonijos išganymo. Todėl šie jubiliejiniai metai turi būti skirti ne tik Viešpaties Jėzaus Kristaus kančių paminėjimui, bet ir Švč. M. Marijos Skausmų apmąstymui. Jau Lietuvoje nuo seno yra įvestas gražus paprotys prisiminti Viešpaties Jėzaus Kristaus kančias, lankyti kalvarių Kryžiaus kelius, o tuo tarpu Marijos Skausmų prisiminimui, be kelių giesmių ar maldų, nieko nėra. Todėl šventėje Metų proga kilo mintis įsteigti Šiluvoje Sopulingosios Dievo Motinos takus, arba stacijas. Kad žmonės, džiaugdamiesi jos Apsireiškimu ir Jos teikiamomis malonėmis, galėtų savo maldose prisiminti Jos Skausmus.“³⁵ Istorinės sukakties proga tuometinio Šiluvos parapijos klebono Petro Katelos ir parapijiečių iniciatyva gavus iš Romos Marijos tarnų (servitų) vienuolyno vyresnybės ir Kauno arkivyskupo Juozapo Skvirecko leidimus koplyčioje pakabinti Sopulingosios

Dievo Motinos 7-ių skausmų kelio grafitiniai atvaizdai³⁶. Ši pamaldumo praktika patvirtinta Šventojo Tėvo Leono XIII 1890 metais sausio 22 dieną, suteikiant Šv. Marcelijaus servitų ordino generaliniam priorui Romoje „galią šventinti ir įsteigti Kryžiaus kelius bažnyčiose, koplyčiose, tiek viešuose keliuose, kurie veda į kapines ar šventoves“³⁷. Vietos klebonas P. Katela Šiluvoje maldininkams, švenčiantiems Švč. M. Marijos Dievo Motinos Gimimo (rugsėjo 8–15 d.) ir Švč. M. Marijos Sopulingosios (rugsėjo 15 d.) atlaidus, išleido Švč. M. Marijos Sopulingosios 7-ių stočių Kryžiaus kelio (Marijos takelių) maldyną ir giesmyną, jį sudarė skaitiniai, poteriai bei maldos („Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“), giesmė „Stovi Motina“³⁸.

5. Švč. M. Marijos rožinis

Kažką panašaus į rožinį – kartojamų maldų vėrinį – krikščionys turėjo jau III–IV a. Kryžiaus karų metu krikščionys savo maldai pritaikė musulmonų naudotas tam tikras sėklų grandinėles, kuriomis naudodamiesi jie nuolat kartodavo devyniasdešimt devynis Alacho vardus. Yra žinoma, kad jau VIII a. dykumų beraščiams vienuoliams, kurie nemo-kėjo lotynų kalbos, taigi negalėjo skaityti Valandų liturgijos, vietoj psalmių buvo liepta 150 kartų kalbėti maldą „Tėve mūsų“, o nuo XII a. pradžios tiek pat kartų ir „Sveika, Marija“³⁹.

Dabartinio Švč. M. Marijos rožinio (liaudies vadinamo *rožančiumi* [lenk. *rózaniec*]) autoriumi laikomas šv. Dominykas (1170–1221). Pasak legendos, jam pagoniškuose kraštuose – Prancūzijoje, prie Tulūzos – skelbiant krikščionybę, naktį apsirėikusi Dievo Motina Marija ir trys nepaprastai gražios karalienės. Kiekviena jų turėjo po 50 gražių rožių – mergaičių. „Trys karalienės, – aiškino Marija Dominykui, – yra trys rožinio dalys. Kiekvienos karalienės 50 rožių – tai 50 „Sveika, Marija“. Baltoji karalienė reiškia džiaugsmingąją rožinio dalį, raudonoji – sopulingąją ir auksinė – garbingąją. Šios trys dalys – tai mano Sūnaus prasidėjimo, gimimo, kentėjimo ir prisikėlimo paslaptys. Vesk šią maldą visur. Tuomet suklydusieji susipras ir grįš prie Dievo.“⁴⁰ 1208 m. šv. Dominykas pradėjo skelbti šv. rožinio maldą ir ši maldos forma paplito visame pasaulyje.

XIV ir XV amžių sandūroje, tobulinant rožinio pamaldumo formą, pirmieji prisi-dėjo prancūzų kartūzų vienuolis Adolfas Esenietis (1375–1439) bei dominikonas Alainas de la Roche (1428–1478), netrukus (1521 m.) galutinę šio pamaldumo formą sukūrė dominikonas Alberto da Castello – ji tapo visų tikinčiųjų liaudies malda⁴¹. Iš Prancūzijos ši pamaldumo forma pasiekė Vokietiją, Lenkiją ir Lietuvą. Giedamojo rožinio apeigą 1622 m. įvedė dominikonų kapitula Milane⁴². Milano pavyzdžiu tais pačiais metais pasekė ir Krokuvos dominikonai. Lietuvoje, be abejonės, giedamasis rožinis pirmiausia suskambo dominikonų bažnyčioje. Liaudies pamėgtas, greitai paplito po visas Lietuvos bažnyčias. Žmonės, išmokę giedoti bažnyčiose, perkėlė šią maldingumo formą į savo namus, Mariją garbindavo rožinį giedodami ir kelionėse.

Lietuvoje, ypač Suvalkijoje, Švč. M. Marijos rožinį liaudis mėgsta giedoti namuose ir bendruomeniniuose susirinkimuose (per laidotuves, adventą, Kalėdas, Tris Karalius, Grabnyčias, Velykas, gegužines, Šeštines, Sekmines, Devintines, Žolinę ir visą

spalio mėnesį)⁴³. Giedamasis rožinis taip pat populiarus maldininkų kelionėse, einant į tradicinius Šiluvos Švč. M. Marijos Gimimo, Žolinės Pivašiūnuose, Krekenavoje ir Vilniaus Aušros Vartų Švč. M. Marijos, Gailestingumo Motinos, atlaidus. Kai kur tokias keliones liaudis vadina „rožankeliais“: „Marijampolės medinę bažnyčią ir šalia jos medinį vienuolyną pastatė Prienų seniūnienė grafienė Pranciška Ščiukaitė Butlerienė 1758 metais. Yra likęs padavimas, kad ta ponija rinkti vietos bažnyčiai iš Kvietišchio dvaro ėjo kalbėdama rožančių. Kur ji kalbėjusi, Tėve mūsų, buvusi pasodinta liepa. Kur ji baigė rožančių, ji pasakiusi, kad čia bus bažnyčia. Kelias, kuriuo ji ėjo, buvo nuo to pramintas „rožankeliu“.⁴⁴

Tradicija kalbant ar giedant Švč. M. Marijos rožinį švęsti visą spalio mėnesį paplito nuo 1572 metų, kada popiežius Pijus V įsteigė Pergalės Dievo Motinos liturginę šventę, kurią tais pačiais metais popiežius Grigalius XIII paskyrė švęsti pirmąjį spalio sekmadienį ir pavadino Šventojo Rožinio švente. Popiežius Pijus XI atkėlė šią šventę į spalio 7 dieną. Nuo 1883 metų popiežius Leonas XIII visą spalio mėnesį paskiria Šventojo Rožinio kalbėjimo ar giedojimo praktikai, kurią 1969 spalio 7 dieną popiežius Paulius VI apaštalininiu paraginimu *Marialis cultus* naujai patvirtina⁴⁵. Vienas iš akstinų tam galėjo būti 1917 metų spalio 13 d. Švč. M. Marijos, Dievo Motinos, pasirodymai vaikams Fatimoje, kur ji sakė: „Aš esu Rožinio Motina. <...> Žmonės privalo kalbėti rožinį. Tegu jį kalba kiekvieną dieną.“⁴⁶

Spalio mėnuo skiriamas Švč. M. Marijos rožiniui (nuo spalio 1 iki 31 d.). Pamaldos atliekamos prieš Mišias ar po jų, arba atskirai – bažnyčioje, namuose ar keliaujant. Sukalbama arba pagiedama viena rožinio dalis ir malda šv. Juozapui. Švč. M. Marijos rožinio struktūra: įžangos giesmės „Sveika, Aušrine žvaigždele“ ir „Sveika, Karaliene“, maldos (skaitinys, poteriai [„Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“, „Tikiu Dievą Tėvą“]), skaitinys, giesmė „Tūkstančių tūkstančius kartų“, dalies pabaigos malda ir giesmė „Tikiu Dievą Tėvą“, Švč. M. Marijos litanija ir pasirinktinai viena iš baigiamųjų giesmių („Marija, Tau tebus garbė“ arba „Mergelė nekalčiausioji“). 1569 m. popiežius Pijus V bule *Consueverunt romani Pontifices* oficialiai įtvirtino šią struktūrą, ji gyvavo iki pat 2001 metų, kada popiežius Jonas Paulius II papildė tradicinį rožinį įvesdamas penkis naujus šviesos slėpinius⁴⁷.

6. Giesmės apie Marijos tarpininkavimą (užtarimą)

Nuo seno žmonių buvo skirstomi gyvenimo tarpsniai: vaikystė, jaunystė, branda ir senatvė, arba gimimas (gimtuvės), vestuvės (santuoka) ir mirtis (laidotuvės). Kiekvieną šių įvykių lydi atitinkami ritualai, apeigos, kurių tikslas – padėti žmogui sklandžiau pereiti iš turėtos į dar nepatirtą poziciją ir išgyventi religinės bei socialinės padėties pokyčius. Katalikų liaudies pamaldumo pasaulėžiūroje vyrauja nuomonė, kad žmogų nuo pat atėjimo į pasaulį iki išėjimo iš jo jį lydi angelas sargas ir Dievo apvaizda. Skirtingais tarpsniais žmogus kreipiasi į švenčiausiąją Trejybę dėkodamas jai už suteiktas malones ar prašydamas jų. Prašydamas malonių ar užtarimo žmogus kreipiasi ir į tarpininkus: Dievo Sūnaus Motiną Švč. M. Mariją, angelus bei šventuosius. Malonių (užtarimų) prašymus lydi maldos ir giesmės. Jų gausa pasižymi budėjimo prie mirusiojo (šermenų) metas, kuris įeina į laidotuvių laiką – laikotarpį nuo mirties iki palaidojimo ar net iki mirusiojo

metinių minėjimo. Skirtinguose Lietuvos etnografiniuose regionuose gausu šermeninių apeigų, maldų bei giesmių. Tai 14-os stočių Kryžiaus kelias, Žemaičių Kalvarijos Kalnai, Švč. Jėzaus vardo rožinis, psalmės už mirusiuosius ir giesmės apie Jėzaus, Marijos bei šventųjų tarpininkavimą (užtarimą). Visuose Lietuvos etnografiniuose regionuose per šermenis Švč. M. Marijos tarpininkavimo (užtarimo) yra prašoma kalbant ir giedant maldą „Viešpaties angelas“, Sūduvos (Suvalkijos) krašte – Švč. M. Marijos rožinio maldą, Švč. M. Marijos litaniją ir giesmes „Užgeso žvaigždė“, „Marija Magdalena“, „Vainikėlis“ [„Karunka“])⁴⁸.

7. Malda „Viešpaties angelas“

Pirmosios žinios apie maldą „Viešpaties angelas“ siekia 1263 metus, kai Pizoje vykusio Generalinė pranciškonų kapitula, kuriai vadovavo šv. Bonaventūras, nusprendė įpareigoti brolius, kad jie ragintų žmones vakarinių maldų *Compieta* metu skambinant varpams kalbėti maldą „Sveika, Marija“, nes tuo metu (vakare) įvykęs Angelo Apreiškimas Marijai. 1318 m. popiežius Jonas XII šiai maldingai vakaro praktikai, kuri tuo metu buvo vadinama „Angelo pasveikinimu“, suteikė atlydus⁴⁹. Paprotys paplito po visą Europą, jį papildė skambinimas varpais ryte bei pietų metu ir maldos „Sveika, Marija“ kalbėjimas. 1584 metų šaltiniuose teigiama, kad varpais skambinama tris kartus per dieną: ryte ir vakare Mergelei Marijai pasveikinti, o vidurdienį – Viešpaties kančiai prisiminti⁵⁰. Šią maldos praktiką XVI a. popiežius Grigalius XIII (1572–1585) įvedė visoje Katalikų Bažnyčioje. Kaip reikia kalbėti arba giedoti „Viešpaties angelą“, moko M. Daukša savo 1595 m. katekizme. Vėlesniais laikais meldžiantis už mirusiuosius prie maldos „Viešpaties angelas“ pridedamas ir „Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie!“ . Nuo XX a. pradžios, kai po gedulingų maldų bažnyčioje ir kapinėse imta laikytis Romos ritualo, „Viešpaties angelas“ ir „Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie!“ naudotos kaip maldos už mirusiuosius. Šią pamaldumo išraišką greitai perėmė liaudis, savaip perdirdama grigališkojo choralo melodiką. Nuo tada liaudies tradicija tapęs maldų „Viešpaties angelas“ ir „Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie!“ giedojimas buvo lyg varpo garsas, palydint mirusiuosius į amžinąją kelionę. Žemaitijoje, giedant „Viešpaties angelą“ ir „Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie!“, pritariama tautiniais (kanklėmis) ir akademiniiais (varinėmis triūbomis) muzikos instrumentais.

Malda „Viešpaties angelas“ susideda iš 3 maldų „Sveika, Marija“, prieš kiekvieną jų Įsikūnijimo paslapties trumpo paminėjimo (Lk 1, 28–35; Lk 1, 38; Jn 1, 14) ir pabaigos maldos.

8. Švč. M. Marijos litanija

Terminas „litanija“, kilęs iš graikų kalbos žodžio *litanèia*, reiškia maldavimo maldą. Litanijos malda atsiranda apie VII–VIII amžius⁵¹. Tai Visų Šventųjų litanija, kurios pradžioje kreipiamasi į Dievo Motiną: „Šventoji Marija, melski už mus.“⁵² Švč. M. Marijos litanijos ištakos siekia antrąjį XII amžiaus pusę, kai litanija buvo įvairiai klasifikuojama ir vadinama. XVI amžiuje Apaštalo Sostas nustatė, kad vartotina loretiškojo tipo, nes

XII amžiaus rankraštyje surašytose ir Lorete naudotose litanijose kreipiniai suskirstyti pagal Marijos titulus⁵³, taip pat dėl to, kad jos siejamos su Loreto Marijos šventove – maža koplytėle, žmonių vadinama Nazareto nameliu.

Per gegužines pamaldas giedama Švč. M. Marijos litanija su papildomomis maldomis ir giesmėmis pradėta giedoti Ispanijoje apie 1531 metus. 1558 m. šv. Petras Kanizijus paprotį kalbėti šią litaniją gegužės mėnesį įvedė visoje Vokietijoje⁵⁴. Pirmasis muziką litanijai parašė kompozitorius Orlando di Lasso. Jos melodiją su gaidomis patobulino jėzuitas Simonas Berentas (kilęs iš Prūsijos) [+1649]⁵⁵. Jis 1600 m. atvyko į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir gyveno bei kūrė Albrechto Radvilos dvare⁵⁶. Lenkijoje ir Lietuvoje Švč. M. Marijos litanija greičiausiai įvesta ir imta kalbėti per kontrreformaciją (ją iniciavo jėzuitų brolija). Jėzuitams populiarinant Švč. M. Marijos litaniją daug prisidėjo Vilniuje veikusi pranciškonų konventualų vienuolija. Yra žinoma, kad nuo 1600 m. vienuolyno bažnyčioje litanija buvo giedama kasnakt po vidurnakčio meldžiantis už žuvusiuosius karuose⁵⁷. Popiežius Klemensas VIII 1601 metų rugsėjo 6 dieną šią litaniją patvirtino visoje lotynų apeigų Bažnyčioje⁵⁸.

Lietuvoje tradicija per šermenis melstis ir giedoti Švč. M. Marijai skirtas maldas bei giesmes prašant užtarimo (tarpininkavimo) siekia XIII amžių ir yra atėjusi iš Vakarų Europos, kur jau nuo seno prie vienuolynų buvo steigiamos įvairios brolijos, besirūpinusios mirusiųjų laidojimu. Jau 1430 m. spalio 4 d., prieš pat Vytauto Didžiojo mirtį, Vilniuje prie Šv. Jono bažnyčios įkurta brolija, kuri, be numatytų religinių praktikų, buvo įsipareigojusi padėti laidoti brolijos narį kreipiantis maldomis į Švč. M. Mariją ir šventuosius. Teigta, „kad kas gieda už mirusiuosius – tas dvigubai meldžiasi“⁵⁹. Žemaitijoje krikščioniškas laidojimas su giesmėmis pirmą kartą minimas XVI a. Tuo ypač rūpinosi jėzuitų vienuolijos, steigusios artimo meilės ir labdaros Šv. Juozapo Arimatiečio ir Šv. Nikodemo brolijas, kurių tikslas – krikščioniškai (su krikščioniškomis apeigomis, maldomis ir giesmėmis) palaidoti neturtingus žmones⁶⁰.

Pirmieji lietuviški laidotuvėse naudojami jėzuitų giesmynai, kuriuose pristatomos Švč. M. Marijai skirtos giesmės, – Saliamono Mozerkos Slavočinskio „Giesmės tikėjimui katolickam priderančios“ (išleistas 1646 m.) ir Prano Šrubauskio „Balsas širdies“ (išleistas apie 1679 m.). „Balsas širdies“ iki 1818 m. dar apie dvidešimt kartų perspausdintas, vėliau Vincento Valmiko papildytas ir 1823 m. išleistas nauju pavadinimu „Kantyczkos žemajtytzkos“. Dar vėliau giesmyną tvarkė vyskupas M. Valančius (1855, 1859), kun. L. Sirietis (1907).

Be jau minėtų M. Slavočinskio ir P. Šrubauskio giesmynų, leista viena seniausių, iki XX a. pradžios populiari maldų knyga „Aukso Altorius, arba Šaltinis dangiškų skarbų“. Ją sudarė ne tik maldos, knygoje gausu pamokymų, paaiškinimų, pasiskaitymų, giesmių, tarp kurių yra ir laidotuvių Švč. M. Marijai skirtos užtarimo giesmės. Ši knyga šiandien naudojama kaip „Liturginis maldynas“.

Švč. M. Marijos litaniją sudaro invokacijos, maldos („Tavo apgynimo šaukiamės“ ir Šv. Bernardo) bei Pasiaukojimo Nekaltajai Švč. M. Marijos Širdžiai aktas)⁶¹.

Remiantis atliktu tyrimu ir straipsnio autoriaus anksčiau paskelbtu vadovėliu „Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje“⁶² pristatoma pamaldumo Švč. M. Marijai praktikų kilmė, paskirtis ir struktūra Lietuvoje (2 lentelė).

2 lentelė. Pamaldumo Švč. M. Marijai praktikų kilmė, paskirtis ir struktūra Lietuvoje

Eil. Nr.	Pavadinimas	Kilmė	Paskirtis	Struktūra
1.	Švč. M. Marijos valandos	Lenkija	Advento šventimas ir Švč. M. Marijos Nekalto Prasidėjimo išaukštinimas, kultas	Paaukojimai, antifonos, himnai, skaitiniai, maldos Švč. M. Marijai
2.	Gegužinės pamaldos	Ispanija	Švč. M. Marijos Dievo Motinos išaukštinimas, kultas	Švč. M. Marijos litanija; giesmė „Sveika, Marija, Motina Dievo“
3.	Veprių kalvarių Marijos takeliai	Jeruzalė	Sekminių šventimas	Skaitiniai, poteriai („Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“), maldos („Viešpaties angelas“, „Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie“), giesmės („Stovi Motina“, „Vainikėlis“ [„Karunka“])
4.	Švč. M. Marijos rožinis	Italija	Spalio mėn. šventimas ir Švč. M. Marijos rožinio paslapčių garbinimas	Įžangos giesmės „Sveika, Aušrine žvaigždele“ ir „Sveika, Karaliene“; maldos (skaitinys, poteriai [„Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“, „Tikiu Dievą Tėvą“], skaitinys, giesmė „Tūkstančių tūkstančius kartu“, dalies pabaigos malda ir giesmė „Tikiu Dievą Tėvą“, Švč. M. Marijos litanija ir pasirinktinai viena iš baigiamųjų giesmių („Marija, Tau tebus garbė“ arba „Mergelė nekalčiausioji“)
5.	Giesmės apie Marijos tarpininkavimą (užtarimą)	Vakarų Europa	Bažnytinių kalendorinių ir šeimos švenčių (šermenu) šventimas	Švč. M. Marijai skiriamas „Viešpaties angelas“, Švč. M. Marijos rožinis, Švč. M. Marijos litanija, maldos bei giesmės: „Marija Magdalena“, „Vainikėlis“ [„Karunka“]
6.	Malda „Viešpaties angelas“	Italija (Piza)	Bažnytinių kalendorinių ir šeimos švenčių (šermenu) šventimas	„Sveika, Marija“ (3 k.) ir prieš kiekvieną jų įsikūnijimo paslapties trumpo paminėjimo bei pabaigos maldos
7.	Švč. M. Marijos litanija	Italija (Loretas)	Bažnytinių kalendorinių ir šeimos švenčių (šermenu) šventimas	Invokacijos, maldos („Tavo apgynimo šaukiamės“ ir Šv. Bernardo) bei Pasiaukojimo Nekaltajai Švč. M. Marijos Širdžiai aktas)
8.	Šiluvos Apsireiškimo koplyčios Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių skausmų kelias	Italija	Švč. M. Marijos Skausmingosios pamaldumas	Skaitiniai, poteriai bei maldos („Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“), giesmė „Stovi Motina“

Išvados

1. Iš keturiolikos katalikų liaudies pamaldumo praktikų Lietuvoje daugiau nei pusė (aštuonios) yra skirtos Švč. Mergelei Marijai garbinti.

2. Pamaldumo Švč. M. Marijai praktikos Lietuvoje aptinkamos švenčiant bažnytines kalendorines ir šeimos (šermenų) šventes.

3. Pamaldumo Švč. M. Marijai praktikos kilusios iš Vakarų Europos.

4. Pamaldumo Švč. M. Marijai praktikas sudaro: paaukojimai, antifonos, skaitiniai, maldos, himnai bei giesmės. Vyrauja maldos („Sveika, Marija“, „Viešpaties angelas“, Švč. M. Marijos rožinis, Švč. Mergelės Marijos litanija) ir giesmės („Stovi Motina“, „Vainikėlis“ [„Karunka“], „Sveika, Marija, Motina Dievo“ bei „Marija Magdalena“).

Lietuvoje plačiai praktikuojamas liaudies pamaldumas Švč. M. Marijai, todėl Lietuva verta būti vadinama *Marijos žeme* (*Terra Mariana*).

NUORODOS

- ¹ *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma. 1958. P. 152.
- ² *Žiūraitis T.* Nevystančios rožės Marijai. Vilnius. 1940.
- ³ *Yla S.* Vainikuotoji Šiluvė. Putnam. U.S.A. 1957.
- ⁴ *Maceina A.* Didžioji padėjėja. Putnam. U.S.A. 1958.
- ⁵ *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma. 1958.
- ⁶ *Vyšniauskaitė A.* Mūsų metai ir šventės. Kaunas: Šviesa. 1993.
- ⁷ *Kajackas A.* Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Katechetikos centras. 1998.
- ⁸ *Motuzas A.* Lietuvos kalvarijų kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2003.
- ⁹ *Skinkaitis R.* Trumpas mariologijos kursas. Metodinė priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2008.
- ¹⁰ Liturgijos apžvalga / knygą parengė: s. O. Baliūnaitė ACJ; s. E. Bedalytė ACJ. Tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ. Kaunas. 1996. P. 74.
- ¹¹ *Dievo kulto ir sakramentų kongregacija.* Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas // Bažnyčios žinios. 2003. Nr. 11. P. 17.
- ¹² Konstitucija apie šventąją liturgiją *Sacrosanctum Concilium* // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius: Aidai. 2001. 13.
- ¹³ Liturginis maldynas. Lietuvos Vyskupų Konferencijos leidinys. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1996.
- ¹⁴ *Motuzas A.* Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2004.
- ¹⁵ *Skinkaitis R.* Trumpas mariologijos kursas. Ten pat. P. 54.
- ¹⁶ Codex Juris Canonici. Can. 25–30. Sine anno. Sine loco.
- ¹⁷ *Kantak K.* Franciszkanie Polscy. Kraków. 1937. T. 2. S. 213.
- ¹⁸ Apeigos Rymo Katalikų Bažnyčios / parašė J. Gerutis. „Zvaigzdes“ spaustuvėje, 15 W. Oak. St. Sheandoah, Pa. 1908. P. 14.
- ¹⁹ *Kurczewski J.* Kościół Zamkowy. Wilno. 1908. T. 1. S. 27.
- ²⁰ *Debuchy P.* Le Petit Office de l'immaculée conception // Etudes. 1905. T. 103. P. 416.
- ²¹ *Mir J.* La immaculada. Sine anno. Sine loco. C. IX. No. 12.
- ²² *Sommervogel K.* Bibliothèque de la Compagnie de Jesus. Sine anno. Sine loco. T. 3. Col. 635–636.

- ²³ Liturginis maldynas. Tpat. P. 311.
- ²⁴ Encyklopedia Katolicka. Lublin. 1989. T. 5. S. 1240.
- ²⁵ Lietuvių enciklopedija. Boston. 1968. T. 15. P. 163.
- ²⁶ Grumel V. Les mois de marie des Byzantins // *Echios d'Orint*. 1932. P. 257–269.
- ²⁷ *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Ten pat. P. 60.
- ²⁸ *Rochini G.* Mariologia. Roma. 1948. T. II. Pars III. P. 124.
- ²⁹ *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Ten pat. P. 60–61.
- ³⁰ *Gall X. S.* Majowe maboženstwo // *Podręczna Encyklopedia Kościelna*. T. 21–26. S. 171–172.
- ³¹ *Kurczewski J.* Kościół Zamkowy. Wilno. 1908. T. 2. S. 294.
- ³² 1995–2000 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folklorinis kabinetas. Kretinga. 2003.
- ³³ Liturginis maldynas. Ten pat. P. 274.
- ³⁴ Dróżki Kalwaryjskie. Krótki opis bazyliki obraz Drótek Pana Jezusa I Matki Bożej w Kalwarii Zebrzydowskiej. Nakładem klasztoru Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej. Wydawnictwo Calvarianum Kalwaria Zebrzydowska. 1995. S. 2.
- ³⁵ *Katela P.* Karunka ir Skausmų keliai. Kaunas. 1934. P. 6.
- ³⁶ *Katela P.* Septynių Dievo Motinos Skausmų stacijos // Marijos šventovė Šiluvoje. Neperiodinis leidinys. 1935.
- ³⁷ Byla 89. Nr. 1755 // Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas.
- ³⁸ Byla 89. Nr. 2357 // Ten pat.
- ³⁹ *Skinkaitis.* Ten pat. P. 54.
- ⁴⁰ *Žiūraitis.* Ten pat. P. 40–41.
- ⁴¹ *Striokaitė L.* Rožinio istorija // *Sandora*. 2000. Nr. 5. P. 24–26.
- ⁴² *Kirsch W.* Handbuch des Rosenkranzes. Wien. 1950. S. 80–81.
- ⁴³ *Grincevičius Č.* Atlaidai Lietuvoje // *Atlaidai / R. Požerskio fotoalbumas*. Published by Loyola University Press. Chicago. 1990. P. XII.
- ⁴⁴ *Totoraitis J.* Sūduvos Suvalkijos istorija. Kaunas. 1938. D. 1. P. 407.
- ⁴⁵ Ten pat.
- ⁴⁶ Rožinio dievo motina // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-07-rozinio-dievo-motina/69962>.
- ⁴⁷ *Skinkaitis.* Ten pat. P. 57.
- ⁴⁸ *Motuzas A.* Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Ten pat. P. 149–171.
- ⁴⁹ *Skinkaitis.* Ten pat. P. 52.
- ⁵⁰ Ten pat. P. 54.
- ⁵¹ Ten pat. P. 57.
- ⁵² Liturginis maldynas. Ten pat. P. 279.
- ⁵³ *Skinkaitis.* Ten pat. P. 58.
- ⁵⁴ *Paulus.* Die Einführung der lauretanischen Litanei in Deutschland // *Zeitschrift für kath. Theologie*. Sine anno. Sine loco. T. 26. S. 574.
- ⁵⁵ *Rostowski S.* Lituanicarum Soc. Iesu historiarum libri decem. Sine anno. 1877. P. 420.
- ⁵⁶ *Steponavičienė D.* Viduramžių miesto kultūrinis gyvenimas // <http://mkp.emokykla.lt/gimtoji/index.php?id=8151>. Žiūrėta 2011 08 03.
- ⁵⁷ *Łowmiański H.* Akty cechów wileńskich. Wilno. 1939. T. 1. P. 142–145.
- ⁵⁸ *Skinkaitis.* Ten pat. P. 58.
- ⁵⁹ Encyklopedia Kościelna. 1873. P. 573.
- ⁶⁰ *Kajackas.* Ten pat. P. 133.
- ⁶¹ Liturginis maldynas. Ten pat. P. 270–274.
- ⁶² *Motuzas A.* Lietuvos kalvarių kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika. Ten pat.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Apeigos Rymo Katalikų Bažnyčios / parašė J. Gerutis. „Zvaigzdes“ spaustuvėje, 15 W. Oak. St. Sheandoah, Pa. 1908.
2. Byla 89. Nr. 1755 // Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas.
3. Byla 89. Nr. 2357 // Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas.
4. Codex Juris Canonici. Can. 25–30. Sine anno. Sine loco.
5. Debuchy P. Le Petit Office de l'immaculée conception // Etudes. 1905. T. 103. P. 416.
6. Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas // Bažnyčios žinios. 2003. Nr. 11.
7. Dróžki Kalwaryjskie. Krótki opis bazyliki obraz Drótek Pana Jezusa I Matki Bożej w Kalwarii Zebrzydowskiej. Nakładem klasztoru Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej. Wydawnictwo Calvarianum Kalwaria Zebrzydowska. 1995.
8. Encyklopedia Katolicka. Lublin. 1989. T. 5.
9. Encyklopedia Kościelna. Sine loco. 1873.
10. G'all X. S. Majowe maboženstwo // Podręczna Encyklopedia Kościelna. T. 21–26. S. 171–172.
11. Grincevičius Č. Atlaidai Lietuvoje // Atlaidai / R. Požerskio fotoalbumas. Published by Loyola University Press. Chicago. 1990. P. XII.
12. Grumel V. Les mois de marie des Byzantins // Echios d'Orint. 1932. P. 257–269.
13. Yla S. Vainikuotoji Šiluvė. Putnam. U.S.A. 1957.
14. Kajackas A. Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Katechetikos centras. 1998.
15. Kantak K. Franciszkanie Polscy. Kraków. 1937. T. 2.
16. Katela P. Karunka ir Skausmų keliai. Kaunas. 1934.
17. Katela P. Septynių Dievo Motinos Skausmų stacijas // Marijos šventovė Šiluvoje. Neperiodinis leidinys. 1935. P. 1–6.
18. Kirsch W. Handbuch des Rosenkranzes. Wien. 1950.
19. Konstitucija apie šventąją liturgiją *Sacrosanctum Concilium* // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius: Aidai. 2001. 13.
20. Kurczewski J. Kościół Zamkowy. Wilno. 1908. T. 1.
21. Kurczewski J. Kościół Zamkowy. Wilno. 1908. T. 2.
22. Lietuvos enciklopedija. Boston. 1968. T. 15.
23. Liturgijos apžvalga / knygą parengė: s. O. Baliūnaitė ACJ; s. E. Bedalytė ACJ. Tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ. Kaunas. 1996.
24. Liturginis maldynas. Lietuvos Vyskupų Konferencijos leidinys. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1996.
25. Łowmiański H. Akty cechów wileńskich. Wilno. 1939. T. 1.
26. Maceina A. Didžioji padėjėja. Putnam. U.S.A. 1958.
27. Mir J. La immaculada. Sine anno. Sine loco. C. IX. No. 12.
28. Motuzas A. Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2004.
29. Motuzas A. Lietuvos kalvarių kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2003.
30. Our Lady of Šiluva / by Rev. John C. Jutt. Boston. 1959.
31. Paulus. Die Einführung der lauretanischen Litanei in Deutschland // Zeitschrift für kath. Theologie. Sine anno. Sine loco. T. 26. S. 574.
32. Rochini G. Mariologia. Roma. 1948. T. II. Pars III.
33. Rostowski S. Lituanicarum Soc. Iesu historiarum libri decem. Sine loco. 1877.
34. Rožinio dievo motina // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-07-rozinio-dievo-motina/69962>.

35. *Sommervogel K.* Bibliothèque de la Compagnie de Jezus. Sine anno. Sine loco. T. 3. Col. 635–636.
36. *Skinkaitis R.* Trumpas mariologijos kursas. Metodinė priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2008.
37. *Steponavičienė D.* Viduramžių miesto kultūrinis gyvenimas // <http://mkp.emokykla.lt/gimtoji/index.php?id=8151>. Žiūrėta 2011 08 03.
38. *Striokaitė L.* Rožinio istorija // Sandora. 2000. Nr. 5. P. 24–26.
39. *Totoraitis J.* Sūduvos Suvalkijos istorija. Kaunas. 1938. D. 1.
40. *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma. 1958.
41. *Vyšniauskaitė A.* Mūsų metai ir šventės. Kaunas: Šviesa. 1993.
42. *Žiūraitis T.* Nevystančios rožės Marijai. Vilnius. 1940.
43. 1995–2000 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folklorinis kabinetas. Kretinga. 2003.

Gauta: 2011 08 24

Parengta spaudai: 2011 11 22

Alfonsas MOTUZAS

PRACTICES OF FOLK DEVOTION FOR BLESSED VIRGIN MARY IN LITHUANIA

S u m m a r y

Lithuania is being called the Land of Mary (*Terra Mariana*) for almost 400 years. It acquired this title in Lvov on the 1st of April in 1656, when the king of Lithuania and Poland John Casimir said grace to sacrifice Lithuania and Poland to Mary in the face of clergy, senators and local people according to determinate order, i.e. genuflected in front of the altar. So, it is not surprising that Lithuania today is a catholic country, where the cult of Blessed Virgin Mary is dominating, but today's practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary are not widely discussed in fields of Lithuanian Catholic Church history and ethnology.

Problematic of assessment, preservation and research of the Christian ethnic culture peculiarity today forms its relevance and novelty.

This article analyzes practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary in Lithuania, their origin and structures.

The aim of the research is to inquire into practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary that are practiced by Lithuanian people.

To achieve the aim these tasks were raised:

1. To introduce practices of Catholic folk devotion in Lithuania.
2. To reveal practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary in Lithuania, the most common prayers and hymns.
3. To explore the origins of practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary in Lithuania.

Thesis of the research – Lithuania justifies its title of the Land of Mary (*Terra Mariana*) given the abundance of folk devotion practices for Blessed Virgin Mary.

Conclusions of accomplished research proclaim:

1. Out of 14 Catholic folk devotion practices in Lithuania more than a half (8) is being practiced for the adoration of Blessed Virgin Mary.
2. Practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary in Lithuania are being practiced during the celebration of Church calendar festivals and family (wake) events.
3. The origins of practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary in Lithuania derive from Western Europe.
4. Practices of folk devotion for Blessed Virgin Mary are of these structures: sacrifices, antiphons, readings, prayers, hymns and songs. The dominating prayers are: “Hail Mary”, “The angel of the Lord”, Blessed

Virgin Mary's rosary, Blessed Virgin Mary's litany and songs: "Stands Mother", "Coronet" ("Karunka"), "Holy Mary, Mother of God" and "Mary Magdalene".

Conclusions comply with the thesis which was raised in the beginning of this article, that Lithuania justifies its title of the Land of Mary (*Terra Mariana*) given the abundance of folk devotion practices for Blessed Virgin Mary.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Švč. M. Marija, liaudies pamaldumas, Lietuva.

KEY WORDS: Blessed Virgin Mary, folk devotion, Lithuania.

Alfonsas MOTUZAS – Vytauto Didžiojo (Kaunas) ir Vilniaus pedagoginio universitetų profesorius, habilituotas humanitarinių mokslų (etnologija) daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro direktorius, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. Tyrinėjimų sritis – Europos šalių religijų etnologija (antropologija) ir etnomuzikologija. Adresas: Gimnazijos g. 7, 44260 Kaunas. El. paštas a.motuzas@ktf.vdu.lt.

Alfonsas MOTUZAS – Habil. Dr. (ethnology), professor at Vytautas Magnus (Kaunas) and Vilnius Pedagogical Universities, the director of Institute of Lithuanian Catholic Church History at the Faculty of Catholic theology in Vytautas Magnus university. The field of scientific research – ethnology (anthropology) and ethnomusicology of European religions. Address: Gimnazijos g. 7, 44260 Kaunas. E-mail: a.motuzas@ktf.vdu.lt.